

На другому етапі операції (жовтень–грудень 1943) розгорнулася боротьба за плацдарми з одночасною ліквідацією німецьких передмостових укріплень. Із 12 плацдармів, захоплених радянськими військами на правому березі Дніпра, особливі надії покладалися на Букринський плацдарм, з якого намічалось повести наступ на Київ. Але від цього наміру довелося відмовитися: надто міцною тут була німецька оборона, що спиралася на високий берег Дніпра. Наступ на Київ було здійснено з Лютизького плацдарму. 6 листопада 1943 війська 1-го Українського фронту визволили столицю України. У той час війська 2-го, 3-го і 4-го Українських фронтів брали участь у битві за Дніпро на півдні. У ході тримісячних боїв армії 2-го і 3-го Українського фронтів, ліквідувавши запорозький плацдарм противника і визволивши Запоріжжя та Дніпропетровськ, створили на Дніпрі другий великий плацдарм стратегічного значення. Білоруський фронт захопив обширний плацдарм на південь від м. Жлобин (Білорусь). Війська 4-го Українського фронту, провівши Мелітопольську наступальну операцію 1943, очистили від гітлерівців пониззя Дніпра.

У ході битви радянські війська завдали тяжких поразок німецьким угрупованням “Південь” і “Центр”, розгромивши 60 дивізій. Було визволено понад 38 тис. населених пунктів, у т.ч. 160 міст. Успішна операція на Дніпрі, ставши кульмінацією битви за Україну, відкрила перед Червоною армією нові стратегічні перспективи. Було створено умови для визволення Правобережжя та Південної України. Радянські війська збагатилися цінним досвідом форсування великих водних перепон, який став їм у пригоді надалі. За масовий героїзм та відвагу 2438 солдатів, офіцерів та генералів 30 національностей, усіх родів військ були удостоєні звання Героя Радянського Союзу. Десятки частин і з'єднань дістали почесні найменування за назвами міст, які вони визволяли. Битва за Дніпро стала завершенням корінного перелому в ході Великої вітчизняної війни Радянського Союзу 1941-1945 й усієї Другої світової війни.

Літ.: Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941–1945 гг. – К., 1975, т. 1–3.; Василевский А.М. Дело всей жизни. – М., 1983; Днепр – река героев. – К., 1983; Історія України: Нове бачення. – К., 1996, т.2.

М.В.Коваль

БІЖЕНЦІ ТА ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ – категорії осіб, які після подій Другої світової війни були спеціально саме так визначені документами Організації Об'єднаних Націй. “Біженець” – це особа, яка покинула країну, громадянином якої вона є, чи попереднє звичне місце свого проживання, або особа, яка перебуває поза межами своєї країни чи звичного місця свого проживання і яка, незалежно від того, зберегла вона своє громадянство чи ні, стала жертвою нацистського чи інших режимів, що брали участь у

Другій світовій війні на боці гітлерівців, чи жертвою режимів, які допомагали Німеччині та її сателітам.

Проблема біженців існувала і до Другої світової війни, однак статус біженця не був юридично оформленим. Біженцями вважалися і вважаються нині також особи, які опинилися поза межами країн походження чи постійного місця проживання з причин расового, релігійного або етнічного характеру чи внаслідок політичних переконань.

“Переміщені особи” – це ті, хто заходами нацистського режиму були вислані з країн свого громадянства або попереднього місця проживання з расових, релігійних чи політичних мотивів або вивезені з метою використання їх як дешевої робочої сили. Окрім дорослих, певну частину осіб, які опинилися поза межами своїх країн, складали діти-сироти, які також формально вважалися біженцями. Особи з території України складали значну частину контингенту переміщених осіб – понад 200 тис. осіб.

Справами Б. та п.о. спочатку відала створена 1943 Адміністрація допомоги і відбудови Об’єднаних Націй, 1948 її замінила Міжнародна організація у справах біженців. Від 1951 й понині функціонує Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Розв’язання проблем біженців регулюється принципами й нормами гуманітарного права, спрямованими, з одного боку, на обмеження засобів і методів ведення війни, а з іншого – на захист прав людини в умовах збройних конфліктів, а також нормами, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення законів і звичаїв ведення війни.

Літ.: Павленко М.І. “Біженці” та “переміщені особи” в політиці імперіалістичних держав: (1945-1949 рр.). – К., 1979.

М.І.Павленко.

БІЛОВЕЗЬКА УГОДА ПРО СТВОРЕННЯ СНД 1991. Підписана 8 грудня 1991 у Біловезькій Пущі (Білорусь) за Республіку Білорусь – головою ВР С. Шушкевичем та головою РМ В. Кебічем, за РСФСР – президентом Б. Єльциним та держ. секретарем Г. Бурбулісом, за Україну – президентом Л. Кравчуком та прем’єр-міністром В. Фокінім. Договірні сторони констатували, що СРСР як суб’єкт міжнародного права та геополітична реальність припиняє своє існування. В угоді наголошувалось, що Республіка Білорусь, Російська Федерація та Україна розвиватимуть свої відносини на основі взаємного визнання та поважання державного суверенітету, невід’ємного права на самовизначення, принципів рівноправності, невтручання до внутрішніх справ, відмови від застосування сили, економічних чи будь-яких інших методів тиску, врегулювання спірних проблем узгоджувальними засобами. Договірні сторони підтвердили свій намір дотримуватись Статуту ООН, Гельсінського Заключного акту (1975) та інших міжнародних зобов’язань.